

KÉPZŐMŰVÉSZET

VAJDASÁG FESTÉSZETE A SZÁZADFORDULÓTÓL NEGYVENNÉGYIG

Gondolatok egy kiállítás kapcsán

Az újvidéki Modern Művészetek Képtára, folytatva megkezdett munkáját Vajdaság képzőművészeti múltjának feltárásán, újabb nagyszabású kiállítást rendezett: a századfordulót követő majd fél évszázad festészetét mutatta be. A kiállítás címébe foglalt évszámokat (1900–1944) azonban csak feltételesen lehet határoknak tekinteni, mert a tárlat mintegy félszáz festője között olyanok is találhatók, akik a múlt század utolsó évtizedében festettek, a kiállított mintegy százharminc alkotás közül pedig több még a múlt század utolsó évtizedében született.

A kiállítási katalógus hatvanhét festő mintegy kétszáz alkotását veszi számba és tünteti föl, de a képtár négy hatalmas helyisége kicsinek bizonyult ekkora anyag befogadására. Ezért volt szükség az utólagos válogatásra is. Azonban e „csonka” kiállítás is impozáns látványt nyújt, s méltó zárórendezvénye annak a sorozatnak, amelyet ez a képtár néhány évvel ezelőtt kezdett meg, hogy bemutassa Vajdaság képzőművészetét. Ide tartozott többek között az a tárlat, amely Vajdaság háború utáni tíz éve képzőművészetét, majd pedig vidékünk szobrászatát és grafikai alkotásait mutatta be a századfordulótól napjainkig, s ennek a sorozatnak szerves részeként láthattuk az 1955 és 1972 közötti festészetünk legjavát. E mostani kiállítás anyagát is Miloš Arsić válogatta az újvidéki, zrenjanini, pancsovai, zombori és szabadkai képtárakban rendelkezésére álló anyagból s az ottani művészettörténészek támogatásával.

Milyen tanulságokkal is szolgál ez a kiállítás? A múlt századbéli törekvéseket a művészettörténészek már csaknem teljes egészében feldolgozták, megvizsgálták, így ahhoz szinte sem elvenni, sem hozzátenni nem lehet. Azonban mindeddig fehér foltnak számított az első világháború előtti több mint másfél évtized. Pedig a szecesszió mint irányzat megkerülhetetlen időszak, hiszen éppen ezzel a stílussal sikerült néhány képzőművésznek szinkronban lennie nemcsak a közép-európai, hanem a nyugat-európai törekvésekkel is. Hasonló lépéstartással ezután majd csak az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején dicsekedhetünk.

Az újvidéki tárlat a jelzett időszakot három periódusra tagolja. Olyképpen, hogy a század eleji kezdeményezések határát 1920-ra tolja ki, majd az ún. „tárgyilagos festészet” korszaka következik, ezt Miloš Arsić szerint 1930 táján újabb festészeti időszak váltja föl, amelynek jellemzői a koloritás és a szubjektívizmus.

Mint minden hasonló céllal megrendezett kiállítást, ezt is érheti olyan vád, hogy átfogó jellege miatt több mindent figyelmen kívül hagy. Így például mi is számon kérhetnénk, miért hiányoznak például az olyan nevek, mint Bicskei Péter, Pechán Béla, Acsádi Ilona vagy a naiv festők közül Nagyapáti Kukac Péter, de a szigorú válogatást látva ezt mégsem tehetjük, csupán az ellen lehet komolyabb kifogásunk, hogy a tárlat teljes egészében eltekintett az 1941 és 1944 közötti időszakról, s így a Baranyi Károly vezette Délvidéki Szépművészeti Céh működésétől, amelyben olyan jelentős alkotók tevékenykedtek, mint Ács József, Balázs G. Árpád, Csávosi Sándor, Gyelmis Lukács, Han-

gya András és mások. Nemcsak egyfajta művésztelep volt ez, hanem művészeti iskola is, amelynek hagyományain nevelkedett aztán Radmila Graovac, Milan Kerac, Boško Petrović, sőt a szobrász Jovan Soldatović is.

A tárlatnak a két háború közötti időszakot bemutató része hagy legkevesebb kívánnivalót maga után. Ez az az időszak, amikor erőteljesen bontakozik ki Milan Konjović, Sava Šumanović, Balázs G. Árpád és Miloš Babić munkássága, nemcsak vendégeskedik, hanem alkot is vidékünkön Nagy István és Herman Lipót, s ekkor nő vezéregyenységgé Petar Dobrović és Ivan Tabaković. Vajdaság akkori élénk képzőművészeti életének eredménye, hogy 1927-ben éppen Újvidéken rendezik meg a jugoszláv képzőművészek nagy tárlatát. . . De mielőtt erről az időszokról szólnánk, kanyarodjunk vissza a századunk festészetének első periódusához. Erről a korszakról tulajdonképpen két elmélet létezik, állítja Lazar Trifunović művészettörténész. Az akkori kortárs festők fogalmazták meg az elsőt, azt állítva, hogy műveikre a történelem és a nemzeti hagyomány ápolása volt hatással, a másik tézis szerint ez a korszak az impresszionizmus, a természet kínálta lehetőségek festői kiaknázása. Lazar Trifunović meggyőzően bizonyítja, hogy e két irányzat, a nemzeti-történeti gyökerű, valamint a táj lírai megelevenítése párhuzamosan él. E mostani újvidéki kiállítást nézve nekünk is az az érzésünk, hogy helytálló ez a megállapítás, olyannyira, hogy vonatkoztatható mind a „pesti”, mind a „belgrádi” körre, s így el sem kerülhetne a félúton levő Vajdaságot.

E korszak festészetének jellemző vonásait Jelena Čović, Angela Mačković, Farkas Béla, Novák Rezső, Streitmann Antal, Stevan Aleksić, Danica Jovanović, Aleksandra Sekulić, Gedeon Sándor és Juhász Árpád munkáiban is felfedezhetjük, de még inkább Kálmán Péter, Oláh Sándor, Stipan Kopilović és Aczél Henrik munkáiban. Ez utóbbinak a *Tündérek tánca* című 1904-ben festett alkotása akár korszakot nyitó képnek is beillene, mert rajta a vonalak tánca és színek ritmikája fémjelzi mindazt, ami ez után oly erőteljesen fog hatni: a tradicionálissal szembeni játékoságot, a szecessziót.

München és Pest ekkor a vonzóerő az itteni festők számára, hogy hazatérve a nagybányai, a szolnoki vagy a kecskeméti művésztelepre tegyenek kiruccanást. Számunkra nem mellékes, hogy évszázadunk első két évtizedében mintegy harminc vajdasági festő tanult Közép-Európa ismert képzőművészeti iskoláiban és akadémiáin. S ennek eredménye nem maradhatott el, bár való igaz, hogy a München és Nagybánya közötti, elmentékekkel tarkított, évtizedes képzőművészeti csatáknak csupán Pechán József volt közvetlen résztvevője. Ő is müncheni diák volt, aki később közvetlen kapcsolatba került a neósokkal, tartozott Pest élvonalbeli festőjéhez, az a Művészház alapító tagja, s állt szinte baráti kapcsolatban Kernstok Károlyékkal, valamint a Nyolcak csoportjával. A Nyolcak viszont, már tudjuk, a párizsi eszmék itteni hirdetői voltak. E mostani kiállítás tanúbizonyossága szerint is 1912–13-ban Pechán hozta el ide e fölforrósodott központ atmoszféráját.

A mostani kiállítás egyik felfedezése, hogy Pechán aktivista szemlélete mintha csak Sava Šumanović képein gyűrűzne tovább. Csakhogy időközben – mert Šumanović már 1921 táján festi ezeket az alkotásokat – már új határ jött létre, amely elvágta a köldökzsinórt Budapesttől s azon keresztül Európától is. Megítélésünk szerint nem sok idő kellett ahhoz, hogy az egykor Pest vállalta szerepet Belgrád vegye át, s rajta keresztül szippantsák majd be mindazt a művészek, ami a Nyugat, elsősorban Párizs felől érkezik. Pechán ekkor inkább „megnyugszik”, s így nem fejt ki aktivizmusát, de hogy e térség számon tartotta ezt a kezdeményezését, bizonyítja, hogy a már említett 1927-es újvidéki kiállításon három képpel is szerepel.

Az akkor még fiatal Kassák Lajos is nagyra értékelte a pesti Művészház tevékenységét, s onnan verbuválta a rokon lelkeket, mint amilyen Petar Dobrović is volt. Nem véletlen, hogy a *Krisztus megsirattatása* című 1915-ben készült festménye éppen Kassák *Tett* című folyóiratában jelent meg, amellyel „hozzájárult” a lap betöltéséhez.

Az első világháború utáni évtized avatja festővé többek között Sava Šumanovićot, Milan Konjovićot és Ivan Radovićot, akik valamennyien az aktivizmus vonzáskörében alkotnak, s ekkor indul majd a Zenit mozgalom is. Leszámolás lesz ez az addigi hagyományokkal, s újraértékelés, amelynek következtében a festői látószöveget egy egészen mély pontba helyezik át. Nagy korszaka lesz ez a vajdasági és nemcsak a vajdasági festészetnek, akárcsak az a koloritásosnak és szubjektívnek nevezett időszak is, amely majd ezután következik.

A kiállítás – esetleges fogyatékossága ellenére is – jelentős! Objektív keresztmetszete térségünk e századi képzőművészeti sokféleségének. Miloš Arsić elsősorban a tartós értékek prezentálására törekedett, bennünket pedig vigasztal a tudat, hogy még számos idekvánkozó alkotásról tudunk, többről, mint amennyit ez a tárlat megmutathatott. De a válogatás ezúttal mégis mindent a minőségnek rendelt alá.

Bela DURANCI



Ivan Tabaković: Génius, 1929